

Agnieszka Krawczak-Chmielecka

O rozwoju praw dziecka w Polsce i na świecie

Dziecko Krzywdzone : teoria, badania, praktyka 16/2, 11-23

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O rozwoju praw dziecka w Polsce i na świecie

Agnieszka Krawczak-Chmielecka

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę,
Helsińska Fundacja Praw Człowieka

Prawa dziecka to prawa człowieka, wynikają one z godności osobowej oraz niepowtarzalności dziecka jako człowieka. Przysługują każdemu dziecku, nie można ich pozbawić czy się zrzec. Takie widzenie dziecka jako posiadacza określonych niezbywalnych praw jest jednak podejściem dość nowym, początki ruchu na rzecz praw dziecka sięgają ledwie końca XIX wieku. Artykuł przedstawia historię dochodzenia do obecnie obowiązujących praw dziecka w Polsce i na świecie, omawiając kluczowe momenty w ich rozwoju i główne dokumenty prawne, w których są zawarte.

SŁOWA KLUCZOWE:

PRAWA DZIECKA, PRAWA CZŁOWIEKA, KONWENCJA O PRAWACH DZIECKA

Wprowadzenie

Zanim czytelnik/czytelniczka przejdzie do opisu rozwoju praw dziecka w Polsce i na świecie, na wstępie należy wyjaśnić kilka ważnych kwestii związanych z pojęciem *praw dziecka*, by czytający o nich pamiętali w czasie dalszej lektury. Niewątpliwie potrzeby dziecka są ważne, lecz nie należy ich utożsamiać z prawami dziecka. Prawa dziecka nie wynikają z żadnej koncepcji czy teorii wychowania (np. wychowania partnerskiego lub bez stresu, rodzicielstwa bliskości). Prawa dziecka to prawa człowieka i wynikają one z godności osobowej oraz niepowtarzalności dziecka jako człowieka. Przysługują każdemu dziecku, nie można ich pozbawić ani się zrzec. O prawach dziecka, tak samo jak o prawach człowieka, mówi się w relacji

władza–jednostka (Zatem państwo–dziecko tak, a już rodzic–dziecko nie. Relacje rodzinne mają charakter prywatny i państwo ingeruje w nie tylko w wyjątkowych sytuacjach. W przypadku braku ingerencji instytucji państwa, gdy była ona konieczna ze względu na ochronę praw dziecka, np. w przypadku przemocy w rodzinie, powstaje relacja władza–jednostka, czyli relacja prawocztowiecza). Z tego wynika też, że jeśli dziecko ma jakieś prawo, to państwo musi zapewnić możliwość jego realizacji. Dalej, jeżeli dziecko ma określone prawo, to znaczy, że muszą także istnieć procedury dochodzenia tego prawa. „Posiadanie praw oznacza możliwości roszczenia, zgodnie z obowiązującymi przepisami, w przeciwnym razie prawo staje się pustą deklaracją” (Czyż, 2002, s. 6). Prawa dziecka, znów tak jak prawa człowieka, podlegają ograniczeniom przewidzianym przez ustawę oraz koniecznym w społeczeństwie demokratycznym ze względu na różne inne wartości, takie jak bezpieczeństwo państwa, bezpieczeństwo publiczne, porządek publiczny, ochrona zdrowia i moralności czy ochrona praw oraz wolności innych osób¹. Prawa dziecka to, jak widać, prawa człowieka, tyle że z niektórych z nich dzieci korzystają w miarę dojrzewania i stosownie do możliwości rozeznania oraz oceny swojej sytuacji. Dzieci, nie mając zdolności do czynności prawnych, nie mogą np. same dochodzić swoich praw – w ich imieniu działają rodzice lub opiekunowie prawni.

Początki ruchu na rzecz ochrony praw dziecka

Początki międzynarodowego ruchu na rzecz ochrony praw dzieci datuje się od roku 1874, kiedy w Stanach Zjednoczonych powstała pierwsza organizacja działająca na rzecz ochrony praw dzieci – *New York Society for the Prevention of Cruelty to Children*². Organizacja ta powstała jako odpowiedź na sprawę 8-letniej dziewczynki, Mary Ellen Wilson, która była bita przez rodziców zastępczych. Etta Angell Wheeler, pracownica kościoła metodystów, która dostrzegła ślady przemocy fizycznej, niedożywienia oraz zaniedbania dziewczynki, szukając dla niej pomocy, zgłosiła się do lokalnego oddziału stowarzyszenia przeciwdziałania okrucieństwu wobec zwierząt – *American Society for the Prevention of Cruelty to Animals*³. Sprawa trafiła do sądu, który skazał

1 Tym ani żadnym innym ograniczeniom nie podlegają tylko zakaz tortur, niewolnictwa i poddaństwa.

2 <https://www.nyspcc.org/>.

3 <https://www.aspca.org/>.

matkę adopcyjną na rok więzienia. Tę sprawę uznaje się za jeden z milowych kroków w rozwoju prawa i organizacji chroniących prawa dzieci na świecie⁴.

W Europie, w podobnym czasie, bo od 1880 r., powstawały międzynarodowe towarzystwa – kryminologów, sędziów dla nieletnich, opieki nad dziećmi porzuconymi i bezdomnymi – które pracowały nad łagodzeniem prawa karnego dla nieletnich czy zakładaniem placówek wychowawczych i opiekuńczych dla dzieci. Podobnego towarzystwa krajowe zaczęły powstawać znacznie później (Czyż, 2002, s. 9).

W 1878 r. w Polsce urodził się Henryk Goldszmit, znany później jako Janusz Korczak, uznawany za prekursora działań na rzecz praw dziecka w naszym kraju. To, co Korczak mówił i pisał na ten temat, bliskie jest raczej filozoficznej i społecznej interpretacji praw dziecka niż temu, jak na zagadnienie patrzą prawnicy i jak na to będziemy patrzeć w tym artykule (prawo praw dziecka). U Korczaka prawa dziecka łączą się z jego dobrem i wartością dziecka jako takiego, z czego wypływają przede wszystkim normy regulujące postępowanie dorosłych wobec niego i sposoby jego wychowywania. Nie ma w tym, oczywiście, nic złego, jest to bowiem spojrzenie lekarza, humanisty i filozofa zafascynowanego rozwojem dziecka. O tym należy pamiętać, kiedy chcemy właściwie rozumieć pojęcie praw dziecka w kontekście praw człowieka i zapisów umów międzynarodowych czy Konstytucji RP, które tego dotyczą. „»Prawa dziecka« bowiem nie dla wszystkich są pojęciem z kategorii praw człowieka. Zwłaszcza w środowisku psychologów i pedagogów obserwuje się tendencję do utożsamiania praw z podstawowymi potrzebami człowieka w rodzaju: dziecko ma prawo do wychowania w szczęśliwej rodzinie, prawo do miłości itp” (Czyż, 2002, s. 5). Państwo albo prawo nie może jednak dzieciom faktycznie zagwarantować szczęśliwego życia albo miłość bliskich.

Januszowi Korczakowi trzeba jednak oddać należne mu miejsce w historii rozwoju praw dziecka, gdyż jego idee wybrzmiały na tyle donośnie i są na tyle czytelne, że stały się pedagogicznym dziedzictwem współczesnego świata, a także pewnym nakazem społecznym i drogowskazem dla dorosłych i dzieci (Smolińska-Theiss, 2015). Dziś nie ma wątpliwości, że ze swoim postulatem poszanowania dziecka na równi z dorosłym („Nie ma dzieci – są ludzie” [Kirchner, 1997, s. 18]) wyprzedził znacznie swoją epokę. Rzecznik Praw Dziecka stawia nawet tezę, że „nie byłoby Konwencji o prawach dziecka bez myśli pedagogicznej Janusza Korczaka” (Michalak, 2015, s. 19).

W roku 1892 powstało Międzynarodowe Stowarzyszenie Opieki nad Dzieckiem, do którego rząd Polski przystąpił w roku 1928 (niestety w Polsce nie powstał oddział

4 Podobną genezę mają także organizacje powstające w innych krajach, włącznie z polskim Komitetem Ochrony Praw Dziecka, który powstał jednak dopiero w 1981 r.

stowarzyszenia). W roku 1908 w Londynie miał miejsce I Międzynarodowy Kongres Wychowania Moralnego, w którym wzięta m.in. udział, jako przedstawicielka prywatnych zrzeszeń pedagogicznych, Stefania Sempołowska⁵, a w roku 1913 odbył się I Międzynarodowy Kongres Opieki nad Dzieckiem. W roku 1919 w Anglii powstała znana dziś na cały świecie organizacja chroniąca dzieci – *Save the Children*⁶, kilka miesięcy po niej w Szwecji – *Radda Barnen*⁷, a w roku 1920 – Międzynarodowy Związek Pomocy Dzieciom.

Zgromadzenie Ogólne Ligi Narodów przyjęło Deklarację praw dziecka, zwaną Genewską, w 1924 r. Deklaracja ta jest bardzo krótka i zawiera zaledwie pięć zasad, mówiących o równym traktowaniu dzieci bez względu na ich rasę, narodowość, wyznanie, zapewnieniu rozwoju, opieki i pomocy dzieciom, w szczególności w sytuacji zagrożenia. W 1946 r. ONZ powołał do życia UNICEF⁸ i UNESCO⁹. Dziś mało kto wie, że pomysłodawcą utworzenia UNICEF był Polak – dr Ludwik Rajchman, bakteriolog i działacz społeczny.

Intensywny rozwój praw człowieka i praw dziecka po II wojnie światowej

W roku 1948 Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło Powszechną Deklarację Praw Człowieka, w której w art. 25 ust. 2 czytamy: „Matka i dziecko mają prawo do specjalnej opieki i pomocy. Wszystkie dzieci, zarówno małżeńskie jak i pozamałżeńskie, korzystają z jednakowej ochrony społecznej”. W roku 1950 została uchwalona, w ramach Rady Europy, Europejska konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz.U. 1993 Nr 61 poz. 284), która ze względu na jasne i dostępne

5 Stefanię Sempołowską wymienia się wśród osób, które jeszcze przed Korczakiem walczyły np. o prawo dzieci do edukacji czy partycypację dzieci w procesach decyzyjnych w szkole. Ścieżki Sempołowskiej i Korczaka połączyły się zresztą, gdy Sempołowska zaprosiła go do współpracy w ramach tajnej szkoły dla dziewcząt, którą prowadziła w swoim mieszkaniu w Warszawie, przy ul. Świętokrzyskiej (Internetowy Polski Słownik Biograficzny, <http://ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/stefania-aniela-sempolowska>).

6 <https://www.savethechildren.net/>.

7 <https://www.raddabarnen.se/>

8 Początkowo miał za zadanie udzielać pomocy dzieciom-ofiarom II wojny światowej, obecnie działa także m.in. na rzecz zdrowia i edukacji dzieci. <https://www.unicef.org/>.

9 Służący rozwojowi międzynarodowej współpracy kulturalnej, oświatowej oraz naukowej, wspiera rozwój oświaty i szkolnictwa, zwłaszcza w krajach rozwijających się. <http://en.unesco.org/>.

procedury dochodzenia praw oraz wagę orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu w istocie stanowi ważniejszy międzynarodowy mechanizm ochrony praw dzieci w Europie niż Konwencja o prawach dziecka. Dokumentem Rady Europy, który dotyczy praw społeczno-ekonomicznych jest z kolei uchwalona w 1961 r. Europejska Karta Społeczna¹⁰. W roku 1959 ONZ proklamowało Deklarację praw dziecka¹¹, która jest rozszerzeniem Deklaracji Genewskiej z 1924 r. W 1966 r. ONZ przyjęło Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka (Dz.U. 1977 Nr 38 poz. 167, Dz.U. 1977 Nr 38 poz. 169).

W cały ten wyżej opisany proces powstawania zobowiązań międzynarodowych ochrony praw człowieka i praw dziecka pięknie oraz wyjątkowo wpisuje się inicjatywa polskich dzieci, czyli Order Uśmiechu. Było to w roku 1968 r. i była pierwsza tego typu inicjatywa o wymiarze międzynarodowym oraz pierwsze odznaczenie nadawane dorosłym wyłącznie na wniosek dzieci. W roku 1979, który został ogłoszony przez ONZ Międzynarodowym Rokiem Dziecka, sekretarz generalny ONZ Kurt Waldheim nadał Orderowi Uśmiechu rangę międzynarodową¹².

Konwencja o prawach dziecka

Początki prac nad Konwencją o prawach dziecka sięgają roku 1978, kiedy polska delegacja rządowa przedstawiła w ONZ propozycję jej projektu. Polski projekt, na zlecenie Ministerstwa Spraw Zagranicznych, przygotował, w ramach Centrum Prawa Rodzinnego i Praw Dziecka Instytutu Nauk Prawnych PAN w Poznaniu, prof. Tadeusz Smoczyński (Smolińska-Theiss, 2000). Dokument ten był punktem wyjścia dla kolejnych dziesięciu lat pracy nad konwencją¹³. Przewodniczącym grupy roboczej utworzonej przez Komisję Praw Człowieka w celu zredagowania projektu konwencji był prof. Adam Łopatka. Konwencja została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991 Nr 120 poz. 526). Ostateczny kształt dokumentu odbiega od polskiego pierwowzoru. „Szukano formuły, która byłaby na tyle

10 Polska ratyfikowała ją w 1997 r. Znajdziemy w niej zapisy dotyczące ochrony dzieci i młodocianych przed pracą zbyt uciążliwą i zagrażającą rozwojowi oraz minimalnego wieku zatrudnienia – 15 lat (Dz.U. 1999 Nr 8 poz. 67).

11 https://ms.gov.pl/Data/Files/_public/ppwd/akty_prawne/onz/deklaracja_praw_dziecka.pdf. Pracowała nad nią m.in. polska delegacja.

12 <http://orderusmiechu.pl/?q=historia>.

13 Rok 1979, w którym rozpoczęły się prace na Konwencją o prawach dziecka, został jednocześnie proklamowany przez Zgromadzenie Ogólne OZN Międzynarodowym Rokiem Dziecka.

uniwersalna, aby zyskać akceptację większości państw o różnych systemach politycznych, ekonomicznych, różnych kulturach i religii” (Czyż, 2002, s.14).

Mimo wielu słabości Konwencji, takich jak słaby mechanizm egzekwowania od państw-stron realizacji jej postanowień¹⁴, brak możliwości wniesienia skargi indywidualnej¹⁵ czy wielość nieprecyzyjnych, a także „miękkich” sformułowań dotyczących obowiązków państw jak: „Państwa-Strony podejmą wszelkie właściwe działania, podejmą właściwe kroki, zapewnią w stopniu, jaki uznają za właściwy, zapewnią w możliwie maksymalnym zakresie, czy tam, gdzie jest to możliwe” (zamiast: *ma obowiązek, zapewni* itp.), jest ona niewątpliwie kolejnym krokiem milowym w ochronie praw dzieci. Przede wszystkim nie jest to deklaracja, czyli pewien katalog wytycznych dla państw, lecz pierwsza umowa międzynarodowa, która zawiera bardzo szeroki katalog praw dziecka. Nazywana jest wręcz „światową konstytucją praw dziecka” (Czyż, 2002, s. 13)¹⁶. Co więcej, trzeba podkreślić, że Konwencja w porównaniu z Deklaracjami z 1924 i 1959 r., które kładły nacisk na prawa do szczególnej opieki i ochrony dziecka jako przedmiotu ochrony prawnej, idzie dużo dalej, gdyż zawiera zapisy dotyczące praw i wolności osobistych dziecka. Dziecko zaczyna być tu traktowane podmiotowo (jest podmiotem praw i wolności).

Do dziś Konwencję o prawach dziecka ratyfikowało 196 państw (jedynym państwem świata, które jej nie ratyfikowało są Stany Zjednoczone), co jest zapewne jej ogromnym sukcesem, gdyż żadna inna konwencja dotycząca praw i wolności człowieka nie ma tytułu ratyfikacji. Z jednej strony jest to, oczywiście, zasługa jej uniwersalizmu, z drugiej – wspomnianych wyżej słabości. Polska ratyfikowała Konwencję 7 lipca 1991 r., początkowo z dwoma zastrzeżeniami (do art. 7 i 38), które usunięto w 2012 r. Ówczesny Minister Spraw Zagranicznych Krzysztof Skubiszewski zdecydował, by Konwencja o prawach dziecka była pierwszą umową międzynarodową,

14 Jedynym mechanizmem kontrolnym przewidzianym przez Konwencję jest obowiązek państw-stron systematycznego składania sprawozdań z wykonywania Konwencji. Po rozpatrzeniu sprawozdania konkretnego państwa, Komitet Praw Dziecka, organ utworzony na mocy Konwencji, przygotowuje zalecenia i rekomendacje odnośnie wykonywania postanowień konwencji. Respektowanie zaleceń zależy od dobrej woli rządu. W kolejnym sprawozdaniu rządy powinny zdać relację z wykonania zaleceń, czego najczęściej nie robią.

15 Dopiero w 2009 r., w imieniu polskiego Rzecznika Praw Dziecka podczas X sesji Rady Praw Człowieka, zaproponowano wyposażenie Komitetu Praw Dziecka w uprawnienia do rozpoznawania skarg indywidualnych. W efekcie opracowano i w 2011 r. przyjęto III Protokół Fakultatywny do Konwencji, na mocy którego dzieciom przysługuje prawo do dochodzenia roszczeń w przypadku naruszeń ich praw. Polska podpisała ten dokument 30 września 2013 r., jednak do dziś go nie ratyfikowała. Stan ratyfikacji na dzień 28 czerwca 2017 r. wynosi 34 (Jaros, Michałak, 2015).

16 Także: <https://www.unicef.pl/Co-robimy/Prawa-dziecka/Geneza-praw-dziecka>.

skierowaną do Sejmu kontraktowego (wybranego w częściowo wolnych wyborach 1989 r.) i nowo utworzonej izby parlamentu – Senatu. Trudno nie zauważyć symboliki tego wydarzenia – pierwszy ratyfikowany po 1989 r. dokument międzynarodowy dotyczy praw człowieka i w dodatku jest to konwencja, która powstała z polskiej inicjatywy (Kędzia, 2011).

Prawa dziecka na świecie od lat 90. XX wieku do dziś

W 1990 r. w Nowym Jorku miał miejsce Światowy Szczyt w sprawie Dzieci, na którym przyjęto plan działań do roku 2000. Jego celem było ułatwienie realizacji deklaracji w sprawach dzieci, ich przeżycia, ochrony i rozwoju. Polskę reprezentował ówczesny premier Tadeusz Mazowiecki. W roku 1996 przyjęto Europejską konwencję o wykonywaniu praw dzieci (Dz.U. 2000 Nr 107 poz. 1128). Polska ratyfikowała ją w 1997 r. jako drugie państwo, a weszła w życie po trzeciej ratyfikacji i obowiązuje od 1 lipca 1997 r. W tym samym – 1996 – roku odbył się Pierwszy Światowy Kongres na rzecz Przeciwdziałania Prostytcji i Pornografii Dziecięcej, z udziałem przedstawicieli 122 państw świata. W 2001 r. w Jokohamie odbył się II Światowy Kongres na rzecz Przeciwdziałania Prostytcji i Pornografii Dziecięcej, a w roku 2002 – w Nowym Yorku II Światowy Szczyt na rzecz Dzieci. Po raz pierwszy w Szczycie uczestniczyły dzieci, co można uznać za kolejny krok milowy – włączania i partycypacji dzieci w działaniach i wydarzeniach, które ich dotyczą. Przygotowano wtedy dokument *A World Fit for Children* (Świat dostosowany do dzieci), który zawiera 21 zadań, które mają być realizowane przez państwa w celu poprawy sytuacji dzieci w poszczególnych krajach świata. Za priorytetowe uznano cztery dziedziny: zapewnienie zdrowych warunków życia, dostęp do dobrego kształcenia dla wszystkich, ochrona przed eksploatacją i przemocą wobec dzieci oraz walka z HIV/AIDS. Na Szczycie powszechnie zaaprobowano Deklarację Milenijną Narodów Zjednoczonych i Milenijne Cele Rozwoju, które mają bezpośredni wpływ na prawa dziecka. W dokumencie podsumowującym Światowy Szczyt Organizacji Narodów Zjednoczonych (nazywany także Szczytem Millenium+5) z roku 2005 ponownie podkreślono zasadność i wagę celów wyznaczonych w tych dokumentach.

W roku 2000 do podpisu wyłożono dwa protokoły fakultatywne do Konwencji o prawach dziecka. I Protokół fakultatywny dotyczy angażowania dzieci w konflikty zbrojne. Polska ratyfikowała go 7 kwietnia 2005 r. (Dz.U. 2007 Nr 91 poz. 608). II Protokół fakultatywny, który obejmuje swoim zakresem tematykę handlu dziećmi, dziecięcej prostytcji i dziecięcej pornografii, został przez Polskę ratyfikowany

4 lutego 2005 r. (Dz.U. 2007 Nr 76 poz. 494). III Protokół fakultatywny, na razie ostateczny, został przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w grudniu 2011 r. i wszedł w życie 14 kwietnia 2014 r. Protokół ten może na dzisiaj „poszczycić się” najmniejszą liczbą ratyfikacji spośród wyżej wymienionych protokołów, co jest, oczywiście, związane z tym, czego dotyczy. Zawarto w nim bowiem procedurę składania zaawizdomień (skarg indywidualnych), czyli stworzono mechanizm dochodzenia praw objętych Konwencją o prawach dziecka. Polska podpisała go 30 września 2013 r., lecz, mimo wielokrotnych apeli Rzecznika Praw Dziecka, polski rząd dotąd nie ratyfikował tego protokołu.

Prawa dziecka w Polsce od lat 90. XX wieku do dziś

W Polsce w roku 1997 została uchwalona Konstytucja, której art. 72 brzmi:

- 1. Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją.*
- 2. Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych.*
- 3. W toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka.*
- 4. Ustawa określa kompetencje i sposób powoływania Rzecznika Praw Dziecka.*

(Dz.U. 1997 Nr 78 poz. 483)

Z jednej strony artykuł ten przesądza o tym, że dziecko jest odrębnym podmiotem praw i wolności zapisanych w Konstytucji, z drugiej – przewiduje też regulacje cząstkowe w zakresie poszczególnych konstytucyjnych wolności i praw. Należy docenić zapisanie praw dziecka w Konstytucji, ale jednocześnie trzeba zwrócić uwagę na to, że zostały one zapisane w podrozdziale dotyczącym wolności i praw ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych. Czy w związku z tym ochronę praw dziecka należy ograniczać wyłącznie do zaspakajania jego potrzeb socjalnych? Większość autorów uważa, że nie i że należy ją odczytywać przez poszanowanie wszystkich praw i wolności człowieka. Wskazują oni, że umieszczenie tych przepisów wśród

praw socjalnych powinno się interpretować jako dodatkowe, obok praw osobistych i politycznych, prawo dziecka do ochrony i opieki ze strony państwa ze względu na jego niedojrzałość, zależność od innych osób oraz brak zdolności do obrony swoich praw. Pojawiają się jednak także głosy, że „niestety może [to] sugerować, że prawa dzieci to co innego niż prawa człowieka” (Czyż, 2002, s. 8).

Ustęp 4 art. 72 Konstytucji mówi też o organie, który ma stać na straży praw dziecka w Polsce, czyli o Rzeczniku Praw Dziecka: „Ustawa określa kompetencje i sposób powoływania Rzecznika Praw Dziecka”. Przygotowanie ustawy i powołanie pierwszego Rzecznika Praw Dziecka zajęło trzy lata¹⁷. Urząd został po raz pierwszy obsadzony w czerwcu 2000 r., a Rzecznikiem został Marek Piechowiak. Kolejni Rzecznicy to: Paweł Jaros, Ewa Sowińska i Marek Michalak, który obecnie sprawuje urząd już drugą kadencję. Rzecznik stoi na straży praw dziecka określonych w Konstytucji RP, natomiast za realizację praw dziecka w Polsce, w tym sporządzanie sprawozdań z wykonywania Konwencji o prawach dziecka, odpowiedzialny jest Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej¹⁸.

Poza wyżej wymienionym artykułem Konstytucji, interesujące z punktu widzenia praw dziecka są jeszcze: art. 40, który mówi o zakazie stosowania kar cielesnych¹⁹ (przy czym należy pamiętać, że odnosi się to do relacji władza–jednostka), i art. 48, który w ramach wychowania dziecka nakazuje uwzględniać stopień jego dojrzałości oraz jego przekonania²⁰.

W roku 2004 Polska stała się członkiem Unii Europejskiej, związku państw europejskich, który we wszelkich swoich politykach, w działaniach wewnętrznych i zewnętrznych stawia sobie m.in. cel promowania i ochrony praw dziecka. Polskę obowiązuje Karta praw podstawowych Unii Europejskiej²¹. W stosunku do naszego

17 Pierwszy w świecie urząd Ombudsmana ds. dzieci powołano w Norwegii w 1981 r. i stanowi on pierwowzór tego urzędu w innych państwach na całym świecie. Strona polskiego Rzecznika Praw Dziecka: <https://brpd.gov.pl/>.

18 Do końca 2013 roku obowiązki te wykonywał Minister Edukacji Narodowej.

19 Art. 40: Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych.

20 Art. 48 ust. 1.: Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania.

21 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=PL>; z zastrzeżeniami tzw. protokołu brytyjskiego – Protokół nr 30:

„Art. 1. 1. Karta nie rozszerza możliwości Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej ani żadnego sądu lub trybunału Polski lub Zjednoczonego Królestwa do uznania, że przepisy ustawowe, wykonawcze lub administracyjne, praktyki lub działania administracyjne Polski lub Zjednoczonego

kraju ograniczone jest badanie przez Trybunał Sprawiedliwości UE zgodności działań Polski z Kartą praw podstawowych, co w praktyce oznacza brak mechanizmu dochodzenia praw na mocy Karty, warto jednak zapamiętać, że artykuł 24 Karty mówi o prawach dziecka²² oraz dążyć do rezygnacji Polski z zastrzeżeń do Karty. UE przyjęła także Agendę na rzecz praw dziecka²³ oraz Wytyczne z 2003 r. w sprawie dzieci w konfliktach zbrojnych²⁴ czy Wytyczne z 2007 r. w sprawie promowania i ochrony praw dziecka²⁵.

Wydaje się, że dziecko w Polsce jest obecnie „oprzyrządowane” prawnie na tyle, by móc swobodnie realizować swoje prawa i wolności czy dochodzić praw w przypadku ich naruszeń przez państwo. Obowiązująca w Polsce Konwencja o prawach dziecka oraz jej dwa protokoły fakultatywne zawierają kompleksowe zestawienie prawnie wiążących standardów międzynarodowych w zakresie gwarancji i ochrony praw dziecka. Dokumenty te, razem z innymi standardami – międzynarodowymi i regionalnymi – dotyczącymi praw człowieka i praw dziecka, np. przyjętymi przez Radę Europy, stanowią stabilną podstawę gwarantującą dzieciom prawa i wolności. Zauważalny brak to wciąż nieratyfikowany przez Polskę III Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka. Aktualne też pozostaje pytanie o faktyczną realizację praw dziecka oraz podnoszenie standardów tej ochrony, czyli praktyczne stosowanie regulacji prawnych.

E-mail autorki: agnieszka.krawczak-chmielecka@fdds.pl.

Królestwa są niezgodne z podstawowymi prawami, wolnościami i zasadami, które są w niej potwierdzone. 2. W szczególności i w celu uniknięcia wątpliwości nic, co zawarte jest w tytule IV KPP, nie stwarza praw, które mogą być dochodzone na drodze sądowej, mających zastosowanie do Polski lub Zjednoczonego Królestwa, z wyjątkiem przypadków, gdy Polska lub Zjednoczone Królestwo przewidziały takie prawa w swoim prawie krajowym. Art. 2. Jeśli dane postanowienie Karty odnosi się do krajowych praktyk i praw krajowych, ma ono zastosowanie do Polski lub Zjednoczonego Królestwa wyłącznie w zakresie, w jakim prawa i zasady zawarte w tym postanowieniu są uznawane przez prawo lub praktyki Polski lub Zjednoczonego Królestwa” (Czapliński, 2012, s. 84).

22 Art. 24: 1. Dzieci mają prawo do ochrony i opieki, jaka jest konieczna dla ich dobra. Mogą swobodnie wyrażać swoje poglądy. Poglądy te są brane pod uwagę w sprawach, które ich dotyczą, stosownie do ich wieku i stopnia dojrzałości. 2. Wszystkie działania dotyczące dzieci, zarówno podejmowane przez władze publiczne, jak i instytucje prywatne, należy podporządkować najlepszym interesom dziecka. 3. Każde dziecko ma prawo do utrzymywania stałego, osobistego związku i bezpośredniego kontaktu z obojgiem rodziców, chyba że jest to sprzeczne z jego interesami.

23 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0060&from=PL>.

24 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:r10113&from=PL>.

25 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:I33604&from=PL>.

Bibliografia

- Czapliński, W. (2012). Kilka uwag w kwestii możliwości wycofania się przez Polskę z protokołu polsko-brytyjskiego. *Studia Europejskie*, 1 (61), 83–94. Pobrano z: http://www.ce.uw.edu.pl/pliki/pw/1-2012_czaplinski.pdf.
- Czyż, E. (2002). *Prawa Dziecka*. Warszawa: Helsińska Fundacja Praw Człowieka. Pobrane z: http://beta.hfhr.pl/wp-content/uploads/2015/10/HFPC_prawa_dziecka.pdf.
- Jaros P. J., Michalak M. (zbiór i opracowanie). (2015). *Prawa dziecka. Dokumenty organizacji Narodów Zjednoczonych*. Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Dziecka. Pobrane z: http://brpd.gov.pl/sites/default/files/prawa_dziecka_-_zbior_dokumentow_onz_0.pdf.
- Kędzia, Z. (2011). Prawa człowieka pośród wartości polityki zagranicznej. W: R. Kuźniar, Krzysztof Skubiszewski – *dyplomata i mąż stanu*. Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych.
- Kirchner, H. (red.). (1997). *Janusz Korczak: pisarz – wychowawca – myśliciel*. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN.
- Michalak, M. (2015). Korczakowskie prawo do społecznej partycypacji dziecka. Dziecięce obywatelstwo. W: S. L. Stadniczeńko (red.), *Konwencja o prawach dziecka. Wybór zagadnień (artykuły i komentarze)*. Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Dziecka. Pobrane: http://brpd.gov.pl/sites/default/files/konwencja_o_prawach_dziecka_-_komentarz_e-book.pdf.
- Smolińska-Theiss, B. (2000). Dziecko główny bohater konwencji. W: J. Bińczycka (red.), *Humanisci o prawach dziecka*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Smolińska-Theiss, B. (2015). Korczakowskie źródła praw dziecka: prawo naturalne, prawo natury, prawidła życia W: S. L. Stadniczeńko (red.), *Konwencja o prawach dziecka. Wybór zagadnień (artykuły i komentarze)*. Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Dziecka. Pobrane z: http://brpd.gov.pl/sites/default/files/konwencja_o_prawach_dziecka_-_komentarz_e-book.pdf.

Przepisy prawne i dokumenty

A World Fit for Children, https://www.unicef.org/specialsession/docs_new/documents/wffc-en.pdf

Agenda UE na rzecz praw dziecka, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0060&from=PL>

- Deklaracja Milenijna Narodów Zjednoczonych, http://www.unic.un.org.pl/dokumenty/deklaracja_milenijna.doc
- Deklaracja praw dziecka z 1924 r., https://www.unicef.pl/content/download/11454/94626/file/Microsoft_Word_-_Deklaracja_Genewska.pdf
- Deklaracja praw dziecka z 1959 r., https://www.unicef.pl/content/download/11455/94630/file/Microsoft_Word_-_Deklaracja_Praw_Dziecka.pdf
- Europejska Karta Społeczna, <https://www.mpips.gov.pl/gfx/mpips/userfiles/File/Spoleczne%20Prawa%20Czlowieka/EKS/Europejska%20Karta%20Spoleczna%20-%20tekst.pdf>
- Europejska konwencja o wykonywaniu praw dzieci, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20001071128>
- Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=PL>
- Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r., <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_POL.pdf
- Konwencja o prawach dziecka, https://www.unicef.org/magic/resources/CRC_polish_language_version.pdf
- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19770380169>
- Międzynarodowy Pakt Praw Politycznych i Obywatelskich, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19770380167>
- Milenijne Cele Rozwoju, <http://www.unic.un.org.pl/cele.php>
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf
- Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne (I Protokół fakultatywny), http://brpd.2012korczak.pl/sites/default/files/protokol_fakultatywny_do_konwencji_o_prawach_dziecka_w_sprawie_angazowania_dzieci_w_konflikty_zbrojne.pdf
- Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii (II Protokół fakultatywny) http://brpd.2012korczak.pl/sites/default/files/protokol_fakultatywny_do_konwencji_o_prawach_dziecka_w_sprawie_handlu_dziecmi_dzieciecej_prostytucji_i_dzieciecej_pornografii.pdf

Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie procedury składania zawiadomień (III Protokół fakultatywny), http://brpd.2012korczak.pl/sites/default/files/iii_protokol_2014.pdf

Wytyczne UE w sprawie dzieci w konfliktach zbrojnych, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:r10113&from=PL>

Wytyczne UE w sprawie promowania i ochrony praw dziecka, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l33604&from=PL>

Development of child's rights in Poland and worldwide

The rights of the child are human rights, resulting from the dignity of the person and the uniqueness of the child as a human being. They apply to any child, no child can be deprived of them or renounce them. Such a vision of a child as a holder of certain inalienable rights is, however, a rather recent approach, the beginning of the movement for the rights of the child goes back to the end of the 19th century. The article presents the history of the current rights of the child in Poland and worldwide, discussing the key moments in their development and main legal documents in which they are contained.

KEYWORDS:

RIGHTS OF THE CHILD, HUMAN RIGHTS, THE CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD

Cytowanie:

Krawczak-Chmielecka, A. (2017). O rozwoju praw dziecka w Polsce i na świecie. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(2).

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska.